

Weggelopen ezalinnen

Koning of geen

Nu staat iedere geloofsovertuiging uiteraard wat huiverig tegenover nieuwe vormen: zijn die wel geschikt om het geloof onvervalst (tot uitdrukking te brengen? Zo kon Israël zich afvragen: is het koningschap geen verraad aan ons verleden, aan onszelf en onze God? Dat Israël zich inderdaad die vraag heeft gesteld, zien we in het eerste boek Samuel. Wel brengt dit boek ons niet rechtstreeks in contact met de gebeurtenissen tussen 1050 en 1000 voor Christus. Wat we in I Samuel op de eerste plaats voor ons hebben, is de gelovige terugblik van Israël op die gebeurtenissen. We weten dus niet met zekerheid in welke mate Israël omstreeks 1030, toen Saul koning werd, met het probleem van het koningschap heeft geworsteld. We weten wél dat het er later mee geworsteld heeft, toen hoe langer hoe duidelijker bleek dat het koningschap geen succes was geworden. Vanuit die ervaring is de tijd van Samuel en Saul in de bijbel beschreven.

Laten we, om dit beter te begrijpen, eens veronderstellen (of dat werkelijk zo is, is een ander punt!) dat Vaticanum II al evenveel kwaad als goed veroorzaakt heeft, zodat zich de vraag zou kunnen voordoen: is het concilie wel een gelukkig initiatief geweest? Had de kerk zich in dat avontuur mogen storten? En laten we vervolgens aannemen dat iemand bij het schrijven van dat stuk kerkgeschiedenis de gebeurtenissen zó zou voorstellen dat het probleem zich al duidelijk voordeed op het moment van de samenroeping van het concilie.

Zo ongeveer zijn de bladzijden in de bijbel ontstaan, waarin over de invoering van het koningschap in Israël wordt gesproken: de hoofdstukken 8 tot en met 12 in I Samuel. In één opzicht gaat de bijbelse schrijver wel wat anders te werk dan de kerkhistoricus uit onze zojuist gemaakte veronderstelling zou doen: in plaats van de beschouwingen te vermelden die vóór het koningschap pleitten en vervolgens die welke ertegen aangevoerd konden worden, zet de bijbelse schrijver een aantal verhalen op een rijtje, die hij put uit verschillende, soms tegenstrijdige tradities. Hiertoe behoort ook het mooie, haast sprookjesachtige verhaal over Saul en de ezalinnen, dat we hier wat nader willen bekijken.

Niet ik, maar JHWH zal over u heersen

Maar we moeten eerst even naar de tijd van de rechters terug. Een van de grootste rechters was Gideon, van wie God zich bediend had om Israël uit de greep van de Midja-nieten te bevrijden. Het volk bood hem het koningschap aan, maar Gideon weigerde: *Nee, niet ik maar Jahwe zal over u heersen*¹. Zo hoorde het in die tijd. Tenslotte was het ook Jahwe die voor Israël had

1 Recht. 8: 23.

gevochten. De overwinning die het met 300 man had behaald, kon het toch niet als eigen prestatie beschouwen! Maar de gedachte aan het koningschap zat in de lucht. Eén van de zoons van Gideon dacht: het koningschap dat mijn vader domweg heeft laten ontglippen, wil ik mij, als zijn zoon, laten toekennen. Daarvoor moest hij wel al zijn broers, die immers mogelijke concurrenten waren, uit de weg ruimen. Een van hen echter ontkomt, en die waarschuwt het volk in de beroemde parabel van de bomen die een van hun medebomen tot koning willen uitroepen. De olijfboom, de vijgeboom en de wijnstok bedanken voor de eer, maar de waardeloze doornstruik gaat op hun verzoek in: laat alle bomen maar in zijn schaduw kruipen, anders zal er van hem een vuur uitgaan dat zelfs de ceders van de Libanon verteert². Het koningschap werd dus niet direct zo'n geschikte bestuursvorm voor Israël geacht.

Wij willen een koning

Vlak voordat het probleem in I Samuel uitvoerig ter sprake komt, krijgen we nog een voorbeeld van een *heilige oorlog*, in de trant van de oorlog die Gideon gevoerd had. Eigenlijk had Israël er nooit andere gevoerd. Het ging steeds, op de één of andere manier, zoals bij de doortocht door de Rode Zee: God deed het allemaal. Eén keer wordt dit heel aanschouwelijk uitgebeeld: Israël vocht zolang met succes als de uitgestoken armen van de biddende Mozes in voeling bleven met de hemel. Naar dit model wordt ook het treffen met de Filistijnen in I Sam. 7 beschreven. Aan het gebed van Samuel, niet aan hun dapperheid danken de Israëlieten de overwinning.

Tegen deze achtergrond klinkt het natuurlijk heel bedenkelijk als we vlak daarna het volk horen zeggen: *Wij willen een koning ! Onze koning zal voor ons ten strijde trekken*. En al even bedenkelijk klinkt het als ze eraan toevoegen: *De andere volkeren hebben toch ook een koning!* Kan dat wel, mag dat wel? Mag het godsvolk met zijn tijd zo maar meegaan? Mag het zich aan *deze wereld* aanpassen? *Geef ze maar hun zin*, zegt God tegen Samuel; maar we hebben de indruk dat het niet helemaal van harte is.

In Benjamin leefde een man : zijn naam was Kis, de zoon van Abiël, de zoon van Seror, de zoon van Bekorat, de zoon van Afiach, een Benjaminit ; hij was een vermogend man.

Die man had een zoon. Saul geheten, jeugdig en mooi ; geen Israëliet kon met hem vergeleken worden : met kop en schouders stak hij boven allen uit.

Eens, toen de ezalinnen van Kis, de vader van Saul, waren weggelopen, zei Kis tot zijn zoon Saul : « Ga met een knecht de ezalinnen zoeken ».

Saul trok door het bergland van Efraïm en door het land van Salisa zonder de ezalinnen te vinden. Vervolgens trokken zij door het land van Saälim, waar ze ook niet waren, en door dat van Benjamin, maar ook daar vonden zij de dieren niet.

Toen zij tenslotte in het land van Suf gekomen waren, zei Saul tegen de knecht die hem vergezelde : « Laten we maar teruggaan ; anders maakt mijn vader zich meer zorgen over ons dan over de ezalinnen. »

Maar de knecht zei tegen Saul : « Ginds in die stad is een man Gods : hij staat hoog in aanzien ; alles wat hij zegt komt precies uit. Laten wij er meteen naar toe gaan ; misschien kan hij ons inlichtingen geven over datgene waarvoor wij op weg zijn gegaan. »

1 Samuel 9, 1-6

2 Recht. 9: 8-15.

Verloren ezellen

Hierna zien we een zekere Saul op zoek gaan naar verloren ezellen. Ten einde raad wil hij de godsmann Samuel raadplegen. De dag tevoren echter had God tegen de profeet gezegd dat hij hem een man zou laten ontmoeten die hij tot leider over Israël moest zalven: *Hij zal mijn volk bevrijden uit de greep van de Filistijnen. Want Ik heb mij het lot van mijn volk aangetrokken. Hun hulpperoep is tot Mij doorgedrongen. Zoals indertijd, toen ze zuchtten onder de dwingelandij van de Farao*, zou de lezer kunnen aanvullen. Maar nu zegt God niet meer dat Hij, God, maar dat de koning het volk zal bevrijden. God voelt zich dus niet te kort gedaan doordat Israël een koning krijgt. De vraag: wie voert nu het volk aan, God of de koning? is verkeerd gesteld. Israël komt tot het inzicht dat God door de koning het volk zal aanvoeren.

Samuel herkent dan in Saul degene die God bedoelde, en zalft hem tot koning. Uit enkele tekenen moet blijken dat God achter dat alles staat. En het komt allemaal mooi uit. De duidelijkste aanwijzing dat het koningschap het gelovige Israël niet hoeft af te schrikken, is het feit dat Saul op de terugweg naar huis wordt opgenomen in een groep profeten, wier vervoering op hem overslaat. Deze profetische vervoering doet duidelijk denken aan de geest, d.i. de kracht van God die zich indertijd van de rechters had meester gemaakt. Als het koningschap bij zijn aanvang dergelijke kenmerken vertoont, als het m.a.w. op charismatische wijze ontstaat, zo wil de verteller zeggen, dan is het voor het geloof van Israël aanvaardbaar.

God blijft trouw

We krijgen dan nóg een verhaal waarin het koningschap positief wordt bekeken: het optreden van Saul tegen de Amonieten³. Saul wordt koning, niet omdat hij zo'n voortreffelijk iemand is, maar omdat God klaarblijkelijk met hem is: zonder de geest van God was hij maar een gewone boer geweest. De bijbelse schrijver laat hier de overgang van de rechtertijd naar de monarchie zo glad mogelijk verlopen. Daartegenover staan twee taferelen⁴ waarin weer de negatieve kant van het koningschap getoond wordt. Over de vergaderingen waarin Israël zijn koning krijgt, hangt een schaduw: die van de latere ontaarding van het koningschap.

We keren even terug naar onze boven gemaakte veronderstelling. Als we onze kerkhistoricus een standpunt zouden laten innemen dat vergelijkbaar is met dat van de schrijver(s) van I Samuel, dan zou dit luiden: Het concilie hield risico's in, maar de kerk kon er niet buiten. Het zou van kleingelovigheid hebben getuigd om, ter wille van die risico's, alles maar bij het oude te laten. En dat ook minder positieve gevolgen heeft gehad, is nog geen reden om het concilie op zichzelf verkeerd te vinden. Wél misschien de snelheid waarmee de vernieuwing is doorgevoerd.

Waren wij ontrouw toen wij het koningschap invoerden? Deze vraag heeft de gelovige denkers in Israël reeds na Salomo beziggehouden. Toch hebben ze nooit gezegd: We hadden er nooit aan mogen beginnen. Integendeel, ze wisten dat, als Israël die poging niét had gewaagd, het door de Filistijnen zou zijn

³ 1 Sam. 11: 1-13.

⁴ 1 Sam. 10: 17-27 en 11: 14-12: 25.

opgeslokt, en dan was het zeker aan zijn geloof ontrouw geweest: dan had het mét zijn vrijheid zijn geloof verloren.

De balans die de bijbel in 1 Sam. 8-12 van het experiment van het koningschap opmaakt, kan in een dubbele vaststelling worden samengevat. Ten eerste: de koning is een gave van God, ook al zijn aan deze gave risico's verbonden. Ten tweede: zelfs als het koningschap niet wordt wat het had moeten worden, zelfs als Israël ontrouw wordt aan zijn God, dan nog blijft Hij trouw. We kunnen zelfs, in het licht van latere bladzijden in de bijbel, een stap verder gaan en zeggen: God kan er wel spijt van krijgen dat hij Saul koning heeft gemaakt⁵, maar Hij komt nooit meer terug op de gave van het koningschap zelf. Dit betekent uiteindelijk: Hij houdt voor zijn volk een nieuwe koning, een ideale Zoon van David in petto.

Luc Geysels

5 1 Sam. 15: 11.